

Zeitschrift: Quaderni grigionitaliani
Herausgeber: Pro Grigioni Italiano
Band: 28 (1958-1959)
Heft: 2

Rubrik: In terra ladina

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 18.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

In nossa ultima cronica avain nus be fat manzun da la festa centrala da *La Ladina* chi ha gnü lö ingon als 30 e 31 d'avuost a Segl-Maria. La sonda saira as radunettan üna vainchina da la cumpagnia dals vegls a San Murezzan. Evasas las tractandas sun gnüts discuss ils seguaints problems: Sain Pitschen, forzas idraulicas, spüerta da sacrifici, Uniun dals Grischs. — La festa dals *Ladinians* da la dumengia gnit introdütta cun il cult divin. Lura ais ida la cumpagnia aint a Fex, ingio cha sar magister *Töna Stupan* l'orientet sur da la Val da Fex. A la mastralietta a l'Hotel dal Sulagl sun gnüdas evasas las solitas tractandas (cumprais ils rapports da las secziuns) e lura ha sar prof. dr. *A. Fonio* referi a Segl Maria sur dal Lai da Segl, sia istorgia, la pes-cha e 'l cumbat per seis mantegni-maint. La saira: Tschaina in cumpagnia ed animà tramagl da sot.

Mardi als 2 settember ha sar dr. *F. Fankhauser*, viavant professur per frances e latin al gimnasi da Winterthur, nativ da Burgdorf, cumpli 75 ons. Nus profitain da quaista occasiun per menziunar seis attachamaint a nossa lingua e la gronda lavur cha'l dr. Fankhauser ha praistà e praista amo per quella. Daspö l'on 1938 legia el las correcturas dal Dicziunari rumantsch grischun e quai duos voutas. Fin uossa ha el repassà 1500 paginas. Plünavant ha el let las correcturas da stampa dal prüm volüm dal «Cudesch dals noms» e da diversas dissertaziuns da romanists grischuns, per manzunar be quella part da sia enorma lavur chi riguarda nossa favella. Leger correcturas ais üna lavur stentusa e delicata. Sar dr. Fankhauser, chi ais arcugnuschü per capacità in dumondas da romanistica, ha fat uschè fich gronds servezzans a nossa lingua e per quels al saja ingrazchè eir in quaist lö.

Il Museum d'Engadina bassa survain adüna darcheu dunaziuns da tuot gener.

La dumengia dals 14 settember ais gnüda inaugurada a Maloja üna tabla commemorativa per *Giovanni Segantini*, il ceber pittur, nat avant 100 ons. Ils participants a l'act d'algoranza, stats invüdat da la «Pro Grigione Italiano», han al prüm depuonü ün cranz e fluors sün la fossa dal grond artist. Il pled commemorativ ha sport, in lingua italiana schelta, sar prof. dr. *R. Roedel* da l'Università commerciala a San Galla. Per la Rumantschia ha discurrü in rumantsch sar dr. *Antoni Perini*, *Samedan*, president da l'Uniun dals Grischs. Eir il figl, sar Gottardo e la figlia, duonna Bianca, han pronunzchè allocuziuns in memorgia da lur bap.

Als 26 da settember ha ün fidel ami da nossa tschantscha rumantscha, sar prof. dr. *Paul Scheuermeier*, festagià seis 70-avel cumplion. El as ha acquistà gronds mierts sco exploratur per il «Sprach- und Fachatlas Italiens und der Südschweiz», (da Jaberg e Jud), ramassond il material linguistic a man d'ün questiunari adattà a las relaziuns specialas da quellas regiuns. Plünavant publichet el ün'aigna ouvra «Bauernwerk in Italien, der italienischen und rätoromanischen Schweiz» (duos volüms cun 922 disegns e 873 fotografias), chi curunescha in möd ideal la gronda ouvra manzunada survart da l'atlas linguistic. — Al Dicziunari rumantsch grischun serva dr. Scheuermeier daspö il 1941 sco commember da la Cumischiun filologica, cha el presidescha daspö il 1952. Eir ad el ingrazchamaint per tuot sia lavur per nossa lingua e cultura.

Aint il «Fögl Ladin» scriva ün silvicultur circuital d'Engiadina d'avair fat la cugnuschentscha d'ün giuven silvicultur grec chi dschet cha el inclegia bain il rumantsch, siond sia lingua materna fich sumgliainta a nossa. Quai as tratta d'üna lingua chi vain discurrüda da vegl innan da la populaziun muntagnarda greca chi viva in cumüns isolats in la chadaina da muntognas dal *Pindos*, lingua chi vain nomnada là «il vallach». Ella vain be tschantschada e nu posseda ingüna litteratura. Uena prova fatta ha miss a glüm üna

gronda sumglientscha in plets e pronunzcha. Blers plets sun l'istess. Il «Vallach» nun ha sumglientscha cul rumen. Il territori ingio chi vain discurrü quaista lingua ais circundà da vastas cuntradas ingio chi vain tschantschà o grec o slav.

In las uras rumantschas pels uffants ha quintà als 12 settember el's 3 october sar magister *Wilhelm Vital, Zuoz*, l'istorgia da vita da «l'emigrant engiadinais e poet Daniel Josty» da Madulain.

Als 4 d'october ha nos pövel rumantsch subi üna fich greiva perdita: *Men Rauch* ais mort, mort d'ün cuolp, aint il god cun ir a chatscha. Uen trapass inaspettà, — el eira quaist utuon amo, malgrà seis 70 ons cumplits, frais-ch, viv ed intraprendent sco adüna — ün trapass prematur. Cun el ais svanida la persunalità la plü originala ed insolita da nos intschess rumantsch, ün hom, oratur e debatter be spiert, üna persuna da vastischmas cugnuschentschas, ün uman dotà richamaing cun duns artistics, ün poet, scriptur e disegnadur chi ha inrichi nossa litteratura e cultura sco pacs, il trubadur rumantsch chi ha inchantà ed allegrà adüna darcheu seis pövel cun sias leidas chanzuns a la guitarra e seis umor. — Cun forza, curaschi e fervenza ha Men Rauch, figl paschiunà da nossa val, cumbattü per nos En e per il mantegnimaint intact da la bellezza incumparabla da nossa Engiadina bassa. E co s'ha el praistà in lavur e premura instancabla per la fundaziun e l'indirizzamaint dal «Museum d'Engiadina bassa» a Scuol, chi ais vairamaing sia ouvra, bandunada uossa ant co esser finida, da seis iniziant e seis principal promotur. Vairamaing, nos pövel ha pers ün grond figl, e quai ant temp, e blers i blers amis e cuntschaints in ed our d'val portan cun cour commoss led per el.

Men Rauch ais naschü als 29 schner 1888 a Scuol, seis cumün patria. Davo avair absolt las coulas da cumün ha'l frequentà l'institut Schmidt a San Galla e la scoula chantunala a Cuaira, bandunond quella cun la maturità tecnica in s-charsella. Al Politecnic federal a Turich s'ha el dedichà eir a stüdis da musica, art e litteratura. Dal 1915 s'occupet el in chasa Turo Pedretti a Samedan da pittura ed intagls. Davo la guerra ha'l retut ils stüdis a Turich ed ha lavurà d'indschegner in Engiadina, a Cuaira e gio'l Vallais. Davo s'avair fixà a Scuol ha'l servi a cumün e circul sco capo, mastral, deputà al Grond cussagl, güdisch da pasch e commissari da pulizia. Dal 1922 fuondet el la «Gazetta Ladina» chi spordschaiva daspö il 1926 eir il supplement litterari «Il Tramagliunz». Davo la fusiun da la «Gazetta Ladina» e dal «Fögl d'Engiadina» ha el operà fin a sia mort sco redactur per Valsuot dal «Fögl Ladin». Sper sia lavur publica ha Men Rauch s-chaffi üna ouvra litteraria richa e multifaria: «Il nar da Fallun», novella, 1923, — il tom «Chanzuns umoristicas per guitarra» I, 1925, (illustraziuns da Lüza Lansel), — «L'alba e la S-charbunada» novella in vers, 1925 — «Gian Travers e la chanzun da la guerra da Müsch» 1934, — «Homens prominents d'Engiadina bassa e Val Müstair» cun intagls da l'autur, 1935 —, «In bocca d'luf» raquints e burlas da chatscha, trais ediziuns, l'ultima dal 1942 illustrada dad Alois Carigiet, «Il vegl gö da Tell» 1941, «Farsas da Hans Sachs» 1941, «Il premi da la vita», drama in 5 acts, insembel cun Men Gaudenz, 1942, «Il Battaporta» collecziun da poesias, 1944, illustradas da Mara Corradini, «Francois Villon» in Rumantsch 1948, «Chanzuns per guitarra», II tom, 1950 cun illustraziuns da Lüzza Lansel, «Homens prominents d'Engiadin'ota e Bravuogn» cun intagls da l'autur, 1951. — «La chanzun da la libertà», 1952, gö festal per il 300-avel anniversari da la libertà d'Engiadina bassa, 1652-1952, — «Il Bal da Schaiver nair», 1953, collecziun da poesias cun illustraziuns da Hanny Fries, — «Fanzognas da Calögnas», novellas, 1955, — 1951 e 1954 per part autur ed actur pro'l cabaret rumantsch «La Panaglia». Men Rauch ais gnü onurà cul premi da la Fundaziun Schiller 1940 e 1942. In tuot sia lavur publica e sia produenziun litteraria ais Men Rauch gnü cumpognà cun inoletta, agüd, incitaziun ed intimaziun da sia buna consorta, duonna Dina. Amo uossa nu s'esa bod hun da crajar cha Men Rauch nun es pü. Per sia ouvra e sia otra lavur al saja ingrazchà eir in quai lö. R. I. P.

In l'emissiun per ils Retorumantschs dals 10 october ha sport duonna *Selina Chönz*, Guarda, la seguonda part da sia baderlada «Engiadinaisas insolitas». Plünavant han sar *Niculin Bischoff*, Ramosch, sar *Armon Planta*, Sent e sar *Jon Semadeni*, Scuol, intratgnü ils audituors sur dals s-chavamaints prestorics fats d'ürant ils ons passats sün *Mottata*,

sur Ramosch. Quai es stat üna fich buna e baidatta orientaziun da quellas lavuors, sur da las qualas nus avain relatà già alchünas jadas in nossa cronica. « La Filomela », cor da San Murezzan, ha imbelli la missiun cun diversas chanzuns.

Quaist utuon ais cumparüda in la collecziun d'ouvras per il teater « La Scena » (publicaziun periodica da Tista Murk) üna nouva ouvra drammatica « La Tuor » da Tista Murk stess, ouvra chi tratta da la mort da la lingua rumantscha gio'l Vnuost.

Sar prof. dr. Reto R. Bezzola, Turich, darà d'ürant il semester d'inviern 1958-59 a l'università da Genevra ils seguaints cuors da rumantsch: « Introducziun i'l Retorumantsch cun interpretaziun da texts » e « La litteratura retorumantscha contemporanea ».

In l'ura rumantscha pels uffants dals 24 october ha duonna *Chatrina Bott-Filli*, magistra a Valchava, quintà üna parabla « L'hom da Vau ».

A *Sent* ais gnüda renovada quaist on la baselgia, statta fabrichada in stil gotic tardiv vers la fin dal 15-avel secul da maister Andres Böhler da Gmünd chi ha beà eir las baselgias da Santa Maria in Val Müstair e da Tusan e chi'd eira ün grond hom d'art da quel temp.

La *Divina Comedia* da Dante vain tradüta in 20 linguas neolatinas. *Artur Cafilisch* ais gnü incumbensà cun la traducziun rumantscha. Il prüm chant ais in stampa. — Set poesias d'Artur Cafilisch sun in stampa d'üna antologia americana cun traducziuns in inglais e frances. Uena da sias poesias ais cumparüda in üna antologia mexicana.

Dumengia 9 november 1958 ha l'*Uniun dal Grischs* gnü sia radunanza generala a Zernez. Il cor viril da Zernez ha dat hinsan cun ün pêr chanzuns. Davo sun gnüdas evasas las solitas tractandas. La dumonda da la müdada dals tschantamaints s-chadagnet üna animada discussiun. Cun gronda majorità ha la radunanza decis da suspender la revisiun dals statuts e las tschernas fin cha la pendenza da l'augmaint da las subvenziuns davart confederaziun e chantun per il mantegnimaint e la promoziun dal Rumantsch ais evasa dal tuot. La suprastanza in carica preparerà i'l fratemp la müdada dals tschantamaints e suottamettarà sias propostas ad üna radunanza extraordinaria chi dess lura decider ariguard, sco eir tscherner üna nouva suprastanza, siond cha l'actuala voul as retrar. Anness a las tractandas ha sar cussglier guvernativ dr. *Andrea Bezzola* dat üna orientaziun sur dal messagi da nossa regenza a man dal Grond Cussagl areguard augmaint dal subsidi chantunal per il movimaint rumantsch.

Dal Dicziunari rumantsch grischun ais cumparü ultimamaing il 31-avel fascicul.

Als 8-9 e 15-16 november ais gnü dat a Zernez ün cuors da teater per redschissuors e giovaders, arrandschà da la « Società svizra per il teater popular », suot la direcziun dal redschissur da professiun Rudolf Joho, Berna, assistü da Tista Murk, Cuaira. Il cuors ha miss il pais sün la lavur pratica e sport be paca teoria. Sco gö d'exercizi ha servi il nouv drama « La Tuor » da Tista Murk. Quaists cuors da teater han gronda importanza perche il teater popular sto gnir cultivà per pudair accumplir sia ota mischiun culturala. Sar Tista Murk merita lod ed ingrazchamaint per tuot quai cha el praista cuntinuadamaing sün quaist chomp.

A *Müstair* ais gnüda fuondada üna gruppa da costüms, evenimaint allegraivel.

In l'ura rumantscha per ils uffants dals 14 november ais gnü sport il gö auditiv « La vacha cranzla », elavurà da sar magister *Jon Semadeni*, Scuol, seguond il famus raquint da ravarenda *Schimun Vonmoos*, barmör. Giovà han ils actuors da la « Culissa ». Quaist adaptamaint per il radio ais reuschi fich bain. Il gö ais frais-ch e viv chi'd es ün milli gust da l'udir.

Als 12 da november ha cumanzà a Lavin il seguond *cuors da scoula paurla*, instituziun fuondada da sar ravarenda *Parli* da Lavin per amplifichar e perfecziunar las cugnuschentschas teoreticas e praticas da noss giuvens paurs. I vain dat instrucziun in: istorgia natürala (gods, alps, erbas da nüez etc.) —, linguas ((rumantsch e tudais-ch) cun correspondenza, protocolaziun etc. —, quints pratics our da la vita paurla —, allevamaint da muvel —, elavuraziun dal lat —, statologia —, geometria e masüraziuns —, apicultura —, allevamaint da muvel manü. Sco chi resulta eir da quaist program d'estrucziun

han quaists cuors paurils üna gronda valur e redondaran al bain da nossa puraglia, perche cugnuschentschas, surtuot praticas, fan via. Ils cuors han sperapro l'ulteriur salüdaivel avantag da promover il sen da cumünanza e l'amizizcha. Quaist seguond cuors pauril vain frequentà da 22 giuvens cuntadins da Vnà fin sü Brail. Quai es ün cuntrasegn cha l'instituziun correspuonda ad ün bsögn e vain eir predschada. Dürant il temp dal cuors vegnan salvats eir referats publics sur da temas paurils.

Ultimamaing ais cumparüda in ediziun da la « Società folcloristica svizzra » a Basilea üna *collecziun da 60 chanzuns ad üna vusch*, derivantas per gronda part da Tschlin, Bravuogn, Latsch e da la Val Müstair. Quaistas chanzunettas popularas rumantschas sun gnüdas ramassadas da sar vegl magister *Gian Gianett Cloetta*, Bravuogn, il seniur dals scriptuors rumantschs. Ellas sun provistas da bellas illustraziuns da sar *Curo Tramèr*, Basilea.

L'Uniun dals scriptuors rumantschs ha invüdà a seis commembers, amis e fautuors per sonda e dumengia 29-30 november ad ün cuors chi ha trattà dumondas da la prosa rumantscha. Id han referi: Sar dr. *Oscar Peer*, redactor dal Dicziunari ladin-tudais-ch, Cuaira, sur dad « Aspets da la prosa da Gian Fontana », sar prof. dr. *J. C. Arquint*, Cuaira sur dal tema: « La valur da la versiun » e sar dr. *A. Decurtins*, redactor dal Dicziunari rumantsch grischun, sur da « Fontaunas dil lungatg romontsch ». Tuots trais referats sun stats fich buns ed amussaivels ed a tuots seguit üna animada ed interessanta discussiun. Natüralmaing ais üna buna cugnuschentscha da la lingua, da sias ricchezas e sias pussibilitats expressivas scha neir bricha la principala schi l'istess üna fich importanta premissa per la lavur creativa d'ün scriptur e la valur da sia ouvra. Referats da simil gener, sports da linguists, servan sainza dumonda a perfecziunar ed amplificar las cugnuschentschas linguisticas da noss scriptuors chi in buna part nun han gnü ni occasiun ni peida ni intraguidamaint per far stüdis vasts e profuonds da lur lingua. Perquai es que fich salüdaivel cha la società da scriptuors ha tut per mans quaist chavazzin.

Sar Tista Murk, il meritaivel e premurus promotur da nos teater rumantsch, va als galops cun sia collecziun dad ouvras per il palc. Perquai pudain nus far asavair in quaista cronica amo la cumparsa d'ün ulteriur numer da la *Scena* (Nr. 19!), cumparü güst uossa, vers la fin da november. El cuntegna il toc teater « Gö cun dudesch persunas » da Markus Schmidt, tradüt in rumantsch da Niculo Vital. Autur e traductur sun scolars da nossa scoula chantunala. Il gö ais scrit in prüma lingua per rapreschantaziuns aint in ravuogls da giuventüna. Buna ventüra!

Nus pudain cunclüder quaista jada cun l'allegraivla nova cha il *Grond Cussagl* ha decis unanimamaing da propuoner al pövel grischun da dar dad uossa invia a la Lia Rumantscha üna contribuziun annuala da 80'000.— francs per mantgnair e promover il Rumantsch. Sperain cha il pövel grischun fetscha bun quaista proposta in la votaziun dal prossem marz.